

Bijdragen en mededelingen van het Nederlands Openluchtmuseum
40 (1977) 1

E77-140

BMS001002158
E77-140
Gruze Literatuur

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel.: 243736/243737/243738/243739

Wat is en wat wil M.B.T.? Werkterrein en doelstelling van de Vereniging tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek

Samenvatting

De Vereniging tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek is een landelijke monumentenbeherende organisatie op het gebied dat men "industriële archeologie" pleegt te noemen. Zij houdt zich bezig met het behoud ter plaatse van monumenten van bedrijf en techniek. Een dergelijke vereniging is nodig om de belangrijkste "antieke" bedrijven in eigendom te kunnen verwerven of in beheer te kunnen nemen. Zulke bedrijven ontlenu hun zeggingskracht grotendeels aan hun "interieur", aan hun ouderwetse gereedschappen, machines en installaties. Door middel van zo'n beherende vereniging is de toegankelijkheid van dit soort monumenten voor een groot publiek blijvend te realiseren. Nadere inlichtingen over lidmaatschap en dergelijke: Vereniging Behoud M.B.T., Postbus 603 te Arnhem.

Monumenten van bedrijf en techniek.

Tal van buitenlanders bezoeken onze steden, stadjes en dorpen om hun kerken, raadhuisen en grachten. Ook wij zelf stellen prijs op een omgeving met zulke monumenten. De zorg ervoor is dan ook een zaak van algemeen belang geworden. Daarom kennen we in Nederland sedert 1961 een Monumentenwet. Veel voorbeelden van oude bouwkunst zijn op grond van deze wet tot "beschermde monument" verklaard. Ons land telt zo'n 40.000 beschermde monumenten. In vergelijking met tal van andere landen doet Nederland bijzonder veel aan "monumentenzorg". Rijk, provincies en gemeenten stellen miljoenen guldens aan subsidies beschikbaar t.b.v. restauraties.

Nog niet zo lang geleden was onze geschiedenis een verhaal van veldslagen en vorstenhuizen, van oorlogen en regenten, van Jacob van Campen en Rembrandt van Rijn. Wat aan historische zaken beschermd werd, waren vooral Monumenten van Geschiedenis (met een grote G) en Kunst (met een grote K). De activiteiten van onze

werkende, economisch en technisch creatieve voorouders hebben echter eveneens omvangrijke "sporen" nagelaten in onze omgeving.

Veel gebouwen zoals pakhuizen, werkplaatsen en fabrieken (soms nog met hun oude machines en gereedschappen) herinneren ons aan het dagelijkse leven van de werkende mens van vroeger. Denk ook maar eens aan havenwerken en kanalen uit voorbije perioden. Zelfs hele gebieden hebben hun vorm of hun ontstaan aan deze activiteiten te danken. Als voorbeelden noemen we de polders, de veenkoloniale gebieden en de oude cultuurlandschappen in het zuiden en oosten van ons land. Gebouwen en constructies als stoomgemalen, boerderijen, suikerfabrieken en mijnschachttorens maken vaak deel uit van karakteristieke, door het menselijk bedrijf gevormde "historische landschappen."

Naast "Monumenten van Geschiedenis en Kunst" zijn er dus ook monumenten van bedrijf en techniek. Op een verkenningstochtje door uw eigen streek zult U zelfs meestal meer "sporen" vinden van de werkende mens van vroeger dan herinneringen aan veldslagen, vorstenhuizen en regenten.

Een veelzijdiger beeld van ons verleden

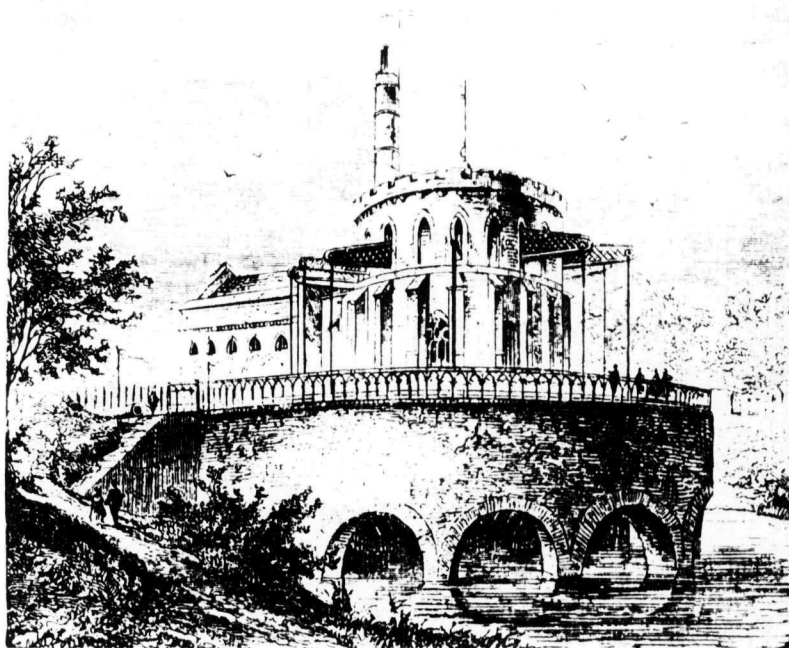
Er zijn hier en daar gelukkig nog van die ouderwetse bedrijven en bedrijfjes, die zó met de eigen identiteit van ons land, van een stad, streek of dorp verbonden zijn, dat we ze niet graag zouden willen missen.

Men gaat beseffen, dat een historisch textielcomplex als "Pieter van Dooren" te Tilburg, gebouwd als stoomfabriek tussen omstreeks 1830 en 1930, net zo kenmerkend is voor de Brabantse geschiedenis en voor het Brabants landschap als bijvoorbeeld de Sint Jan in Den Bosch. De sloop van dit ook voor geheel Nederland unieke complex in het Monumentenjaar 1975 wekte dan ook overal verontwaardiging. Een sociaal, technisch en architectonisch geheel van grote zeggingskracht ging daarmee verloren. Steeds meer mensen gaan zich interesseren voor de "geschiedenis met een kleine g". Er is een sterk stijgende belangstelling, niet alleen voor een imposant textielcomplex, maar ook voor een kalkbrandery of een smederijtje aan het dorpsplein, waar nog kort geleden alle paarden uit de streek werden beslagen. Naast werkplaatsen en fabrieken kunnen woningen en woonwijken ons evenzeer een beeld geven van het dagelijks leven van onze voorouders. Armelijke dijkhuisjes herinneren ons aan arbeiders van steenfabrieken of aan mandenvlechters. Daarnaast zijn er bijvoorbeeld nog villa's van fabrikanten en stedelijke volkswoningen.

Inspirerende voorbeelden van behoud ter plaatse

Enkele monumenten van bedrijf en techniek zijn al in hun eigen omgeving behouden. We noemen vier voorbeelden, waarbij dergelijke activiteiten tot een navolgenswaardig resultaat leidden.

Het stoomgemaal De Cruquius te Vijfhuizen bij Haarlem behield — dankzij een initiatief van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs in 1933 — zijn oorspronkelijke stoommachine. Uit de gehele wereld komt men nu naar het stoomgemaal Cruquius, om het gebouw met de stoommachine te bekijken. Toen de machine omstreeks 1849 werd vervaardigd voor het leegpompen van de Haarlemmermeer, was het de grootste stoommachine ter wereld. Minder spectaculair, maar zeker even waardevol en sprekend is een timmermanswerkplaatsje met 19e-eeuwse woning te Ferwoude in Friesland. Dit "dorpse" monumentje van bedrijf en techniek werd aangekocht en ter plaatse geconserveerd door een enthousiaste aannemer uit de streek. Hier kan men oude timmermansgereedschappen bekijken in de ruimte waar ze vroeger gebruikt werden. Het werkplaatsje met z'n ouderwetse woning is nu een bezienswaardigheid op een toeristische en "museale" route door Friesland. Soms kan de plaatselijke overheid behulpzaam zijn. In Denekamp bijvoorbeeld kocht de gemeente twee oude woonhuizen met winkel, hammenrokerij en wagenhuis aan tot behoud. Dit complexje werd in 1976 opengesteld voor het publiek. Een deel werd weer authentiek ingericht. Enkele andere ruimten kregen een nieuwe bestemming, o.a. als V.V.V.-informatiebureau. Als laatste voorbeeld noemen we de scheepswerf 't Kromhout te Amsterdam, die onlangs door een enthousiaste groep weer tot leven kwam.

1. Negentiende-eeuwse gravure van een van de drie gemalen waarmee tussen 1848 en 1852 de Haarlemmermeer werd drooggemaakt (Uit: *Het boek der uitvindingen ambachten en fabrieken*; 5e dr. Leiden, Sijthoff, 1895). Dank zij een actie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs in 1933 en een stichting die het gemaal thans beheert, bleef een van deze gemalen, de Cruquius, met de oorspronkelijke machine en pompen behouden.

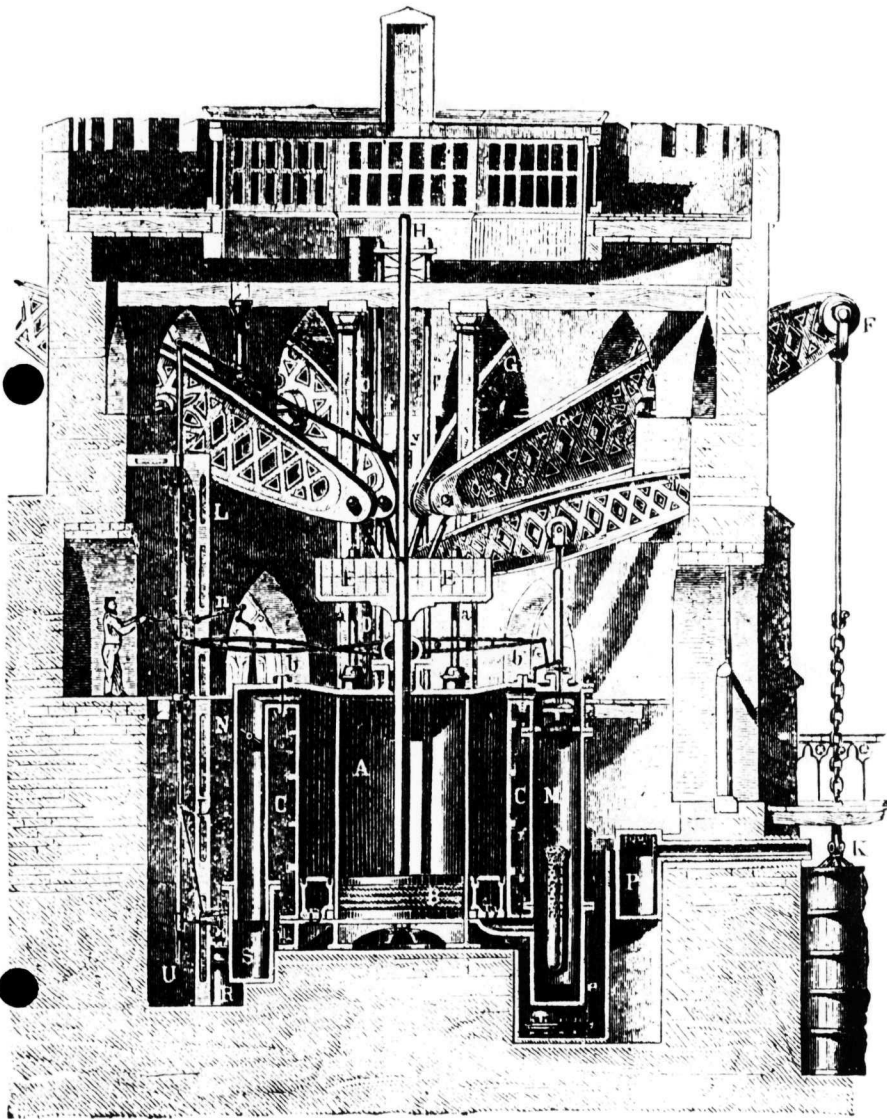
Doel van de Vereniging Behoud M.B.T.

Er zijn in ons land nog wel wat oudere bedrijfsgebouwen. De produktiemachines en installaties in die gebouwen werden echter vaak vervangen door modernere. Uit onderzoek kwam dan ook naar voren, dat tot de verbeelding sprekende fabrieken met oude machines en gereedschappen uitermate zeldzaam zijn. Het behoud van deze laatste categorie dient daarom niet langer alléén aan toevallige initiatieven te worden overgelaten. Er is te weinig overgebleven dat van belang is, om ons nog langer te kunnen veroorloven de schaarse *complete* monumenten van bedrijf en techniek ongemerkt te laten verdwijnen.

Er is (o.a. in het kader van de Werkgroep Industriële Archeologie van de Nederlandse Museumvereniging) nagegaan, wat dan wel de beste manier zou zijn, om een aantal kenmerkende en liefst ook qua inventaris gave historische bedrijven te behouden en voor het publiek toegankelijk te maken. Het resultaat was de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek. Een landelijke, overkoepelende vereniging met als belangrijkste doel het behoud ter plaatse door beheer. Een vereniging ook, die allerlei belangstellenden de mogelijkheid wil gaan bieden als lid aan dit behoud mee te werken.

Oude bedrijven kunnen — als ze geen economische functie meer hebben — alleen op hun eigen plaats overeind blijven, indien ze in eigendom en/of beheer worden genomen door een op hun behoud gerichte organisatie. Geen enkele ondernemer, of dat nu een klompenmaker of een textielabrikant is, zal met een historisch bedrijf door blijven werken, omdat toeristen en bezoekers dit alles misschien zo aardig vinden. De

Vereniging Behoud M.B.T. heeft daarom tot doel, dit soort monumenten over te nemen van de eigenaar. Vaak zullen ze aangekocht moeten worden, liefst voor een symbolisch bedrag. In andere gevallen zal een koopprijs geboden moeten worden, gebaseerd op de marktwaarde van terreinen, gebouwen en inventaris. Soms ook zullen goede bruikleen- of huurcontracten een mogelijkheid geven tot een effectief behoud door beheer.

2. Een van de Haarlemmermeergemalen in doorsnee. (Uit: *Het boek der uitvindingen, ambachten en fabrieken*; 5e dr. Leiden, Sijthoff, 1895) De oorspronkelijke verticale stoommachine, vervaardigd door Harvey in Engeland is nog te zien in De Cruquius bij Vijfhuizen. Een horizontale stoommachine van omstreeks 1850 staat in het gemaal aan de Kamperzeedijk. De Stichting Het Oude Stoomgemaal in Genemuiden wil hem laten restaureren.

De Ve
en tec
diene
stoom
bedrij
omda
omda
hun e

Een r
Het s
natu
jecte
binne
achte
even
moet
Dit k
mon
ging
sfeer
ving,
vindt
of de
Het g
de m
krijg
mon
in he

Man
Veel
"her
gebr
wene
scho
spor
houd
aanv
Som
we d
wone
word
inter
stelle
men
enke
oude
Beho
Verd
insta
hebb
lokale
"rec
Engl

te
een
en,
llen
oud

De Vereniging wil op deze manier een "collectie" belangrijke monumenten van bedrijf en techniek vormen. Een "collectie", dat wel. Maar de "stukken" uit deze "collectie" dienen op hun eigen plaats te blijven. Een oud gemaal met z'n schepraderen en stoommachine, een constructief fraaie brug of een bezienswaardig ambachtelijk bedrijf met z'n gereedschappen hoort thuis in zijn eigen omgeving. In de eerste plaats, omdat de mensen uit de stad of streek er zelf prijs op stellen. Behoud ter plaatse ook, omdat oude installaties, machines en gereedschappen juist in hun eigen gebouwen en in hun eigen landschap het meest tot de verbeelding van de bezoekers spreken.

Een netwerk van levende monumenten

Het vormen van zo'n letterlijk en figuurlijk kostbare collectie oude bedrijven moet natuurlijk geen doel op zichzelf worden. Uiteindelijk gaat het er ons om dit soort objecten voor het publiek toegankelijk te maken. Iedereen zal ze van buiten en vooral van binnen moeten kunnen bekijken en "beleven". Ook de historische en sociale achtergronden zullen er op eigentijdse wijze toegelicht dienen te worden. En als het even kan, zullen machines moeten draaien en arbeidsprocessen gedemonstreerd moeten worden.

Dit klinkt misschien allemaal wat zwaarwichtig. Gelukkig liggen veel belangrijke monumenten van bedrijf en techniek in toeristisch aantrekkelijke gebieden. De Vereniging zal er zo veel mogelijk naar streven, haar "monumenten" te presenteren in de sfeer van de openluchtrecreatie. Steenfabrieken bijvoorbeeld liggen vaak in een omgeving, waar men een dagje kan vissen of watersporten. Menig boeiend oud bedrijf bevindt zich langs of vlak bij een toeristische route, of maakt deel uit van een fraai stads- of dorpsgezicht.

Het gaat ons niet alléén om het beleven van historische techniek. Ook de wijze waarop de menselijke bedrijvigheid de omgeving gevormd heeft, zal veel aandacht moeten krijgen. Het is daarom ons streven door middel van een netwerk van levende monumenten een beeld te geven van de wisselwerking tussen mens, techniek en milieu in het verleden.

Manieren van behoud

Veel fabrieksgebouwen, die alleen als bouwwerk van belang zijn en die een bepaalde "herinneringswaarde" hebben, zijn zonder schade voor nieuwe doeleinden te gebruiken. In Engeland en de U.S.A. zijn enkele van de vele oude textiel fabrieken inwendig verbouwd tot flats. Grote, 19e-eeuwse pakhuizen en grote stations werden daar scholen of kunstacademies. Zelfs gashouders wist men te behouden, bijvoorbeeld als sporthal. De Vereniging sympatiseert uiteraard met deze wijze van "bouwkundig" behoud. We zien dit echter niet als *ons* werkterrein. De mogelijkheden hiertoe zijn aanwezig binnen het bestaande geheel van "monumentenzorg."

Soms zal een combinatie van behoudsactiviteiten mogelijk zijn. Als voorbeeld kunnen we denken aan de renovatie en uitwendige restauratie van een groot complex arbeiderswoningen, waarbij van elke twee oude woninkjes één comfortabele moderne woning wordt gemaakt. De Vereniging Behoud MBT. zou dan één voorbeeld van zo'n oud interieur voor het publiek toegankelijk kunnen maken. Evenzo kunnen we ons voorstellen, dat een groot fabriekscomplex van architectonisch belang beschermd monument wordt, waarbij het inwendig grotendeels een nieuwe rendabele functie krijgt. Een enkel onderdeel, als het ketel- en machinehuis met zijn nog aanwezige inventaris, of de oude fabrikantenwoning met z'n nog gave interieur zou dan door de Vereniging Behoud MBT. beheerd en opengesteld kunnen worden.

Verder zijn er — ook in ons land — bijvoorbeeld nog enkele stoomaandrijvingsinstallaties in fabrieken, die verder als complex geen enkele architectonische waarde hebben. In zulke gevallen is het soms mogelijk om, in overleg met de eigenaar, tot een lokale stichting te komen rond zo'n op z'n plaats blijvend pronkstuk. Een prachtig stuk "reclame" voor zo'n bedrijf, dat gratis wordt onderhouden door liefhebbers. In Engeland is de haalbaarheid van deze aanpak al aangetoond.

3. In het jaar van oprichting werd al het eerste succes geboekt: deze blekerij/stoomwasserij in IJsselmuiden kon o.m. met steun van het Prins-Bernhardfonds door de Stichting Beheer M.B.T. worden aangekocht. In de gebouwen links bevindt zich een volledige stoomwasserij van rond de eeuwwisseling. Bovendien is de overgang van rosmolen naar stoomaandrijving waar te nemen. Een ingrijpende en kostbare restauratie is in voorbereiding (Foto Het Overzicht, Zwolle).

Daarnaast zijn er tal van oeroude menselijke bedrijvigheden die plaatsvinden in moderne bedrijfsgebouwen en die worden uitgevoerd met recente gereedschappen of machines. Als zo'n oud "arbeidsproces" met z'n onvervangbare vakkennis dreigt te verdwijnen, terwijl er aan de produkten wel degelijk enige behoefte zal blijven bestaan, kan de Vereniging het als haar taak zien zo'n bedrijf op gang te houden. De uitvoering van de werkzaamheden zal dan wel "het bekijken waard" moeten zijn.

Verleden nodig

Mooie plannen, wellicht. Maar moeten we juist nu — in een periode van economische stagnatie — gaan "investeren" in ons verleden? Wij menen van wel. Juist nu, anders blijft er niets meer over. En misschien is er juist nu ook meer dan ooit behoefte aan plaatsen waar men iets kan beleven van het vernuft, maar ook van het gezwoeg en het geploeter van vroeger. Plaatsen waar men kan zien hoe de technologie stap voor stap gecompliceerder werd. Monumenten langs de historische route, die onze voorouders aflegden. Rustpunten, die wij even kunnen aandoen op onze vakantietocht. Waar we ons misschien bewust worden van de route die we zelf in de toekomst zouden moeten uitzetten. Een zinvolle confrontatie wellicht ook met actuele problemen. Wat moeten we zelf aan met ons werk, met onze machines en met ons technisch kunnen? Wat doen

we zel
bruike
De on
vereni
door
woord
hoe gr
ook k
algem
Moge
die o
monu
enigin

Instel
Naast
saties
kenn
die lo
Het z
funct
plaat
kan g
De ad
niet e
het S
Kana
krijge
met l
speci
groep

Bedri
Het r
afdel
de Ve
beeld
mode
verhe
belan
slage
beleid
bedri
kenn
voorl
Voige
word
instei

Secti
De V
breed
dit w
speci
Secti
zijn.
ontw

we zelf met de omgeving waarin we werken, die we gebruiken, vervormen en soms verbruiken bij onze eigen bedrijvigheid?

De organisatie tot behoud van monumenten van bedrijf en techniek is opgezet als een vereniging. U kunt dan ook zelf verder vorm geven aan de omschreven doelstellingen door actief lid te worden. Het behoud van dit soort monumenten is alléén verantwoord, als het gedragen wordt door een groot aantal sympathisanten. Hoe meer leden, hoe groter de financiële mogelijkheden zullen zijn. Hoe meer leden, hoe sterker we ons ook kunnen maken ten aanzien van het verkrijgen van de onontbeerlijke steun uit de algemene middelen.

Mogen we hopen, dat iedere timmerman of ingenieur en elke huisvrouw of econoom, die onze doelstellingen onderschrijft en die in weekend of vakantie eens wat monumenten van bedrijf en techniek wil gaan bekijken, "gewoon lid" van onze Vereniging zal worden?

Instellingsleden: plaatselijke betrokkenheid

Naast gewone (en jeugd-)leden kennen wij instellingsleden. Dit zijn plaatselijke organisaties (meestal stichtingen), gericht op het behoud van één of enkele voor stad of streek kenmerkende monumenten van bedrijf en techniek. Er zijn in ons land pas enkele van die lokale organisaties. We noemen als voorbeeld de Stichting Stoomgemaal Cruquius. Het zal één van de belangrijkste taken van de Vereniging zijn het totstandkomen en functioneren van dit soort lokale organisaties te gaan stimuleren en ondersteunen. De plaatselijke betrokkenheid kan zo optimaal tot z'n recht komen. Alles wat plaatselijk kan gebeuren, hoeft dan niet via de landelijke Vereniging te lopen.

De achterban alsmede de financiële mogelijkheden van lokale organisaties zijn meestal niet erg groot. Zijn ze instellingslid, dan kunnen een (fictieve) "Stichting Vrienden van het Stoomgemaal Halfdam" of een "Vereniging tot Behoud van en Recreatie op het Kanaal Brammeloo-Oosthorn" in verenigingsverband landelijk samenwerken. Zij krijgen zo meer "stootkracht". De vereniging zal zich o.a. kunnen gaan bezighouden met landelijke fondswerving. Daar de Vereniging zich ten doel stelt — waar nodig — specialistisch werk voor de instellingsleden te gaan doen, is de contributie voor deze groep leden wat hoger.

Bedrijfsleden

Het rendement van een onderneming is er bepaald niet mee gediend, als de produktieafdelingen er uitzien als een museum. Dat is echter niet in het minst de bedoeling van de Vereniging Behoud M.B.T. Een reëel behoud, waarbij één of enkele complete voorbeelden uit vroegere fasen van een bedrijfstak geconserveerd worden, geeft het moderne bedrijfsleven evenwel z'n onmisbaar historisch perspectief. Het is verheugend, dat dit soort zaken bij het bedrijfsleven zelf steeds meer in de belangstelling komen. We menen daarom, dat een vereniging als de onze alleen kan slagen als het bedrijfsleven — net als de "gewone" leden — z'n inbreng heeft in het beleid. We rekenen erop dat niet alleen grote en middelgrote ondernemingen bedrijfslid zullen worden. Ook vertegenwoordigers van het voor Nederland zo kenmerkende kleine bedrijf zijn zeer welkom als bedrijfslid. We noemen als voorbeelden kleinere bakkerijen, drukkerijen of smederijen.

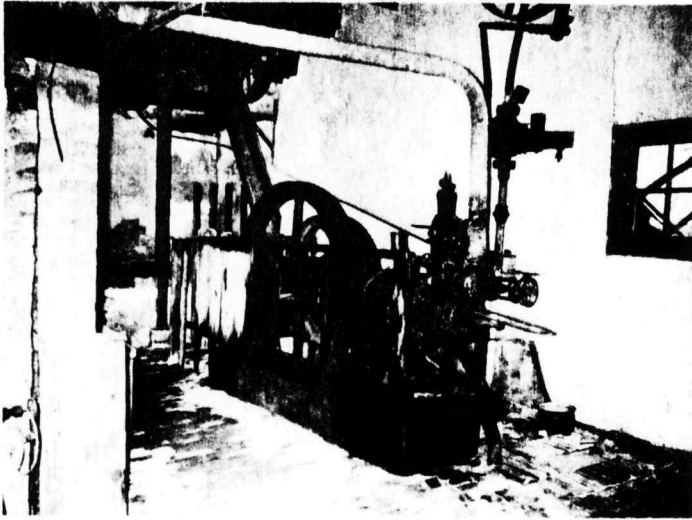
Volgens de statuten dient bij de bestuursamenstelling van de vereniging gestreefd te worden naar een zo evenredig mogelijke vertegenwoordiging van gewone leden en van instellings- en bedrijfsleden.

Secties en commissies van de Vereniging

De Vereniging kan, voor de behartiging van deelgebieden, secties instellen. Bij een zo breed gebied als het behoud ter plaatse van monumenten van bedrijf en techniek kan dit wenselijk zijn. Leden met een zeer gerichte belangstelling kunnen soms in een gespecialiseerde sectie effectiever en met grotere betrokkenheid allerlei zaken aanpakken. Secties zullen vaak op een bepaald vakgebied of op een bepaalde bedrijfstak gericht zijn. Zo zijn er secties denkbaar, die zich bezighouden met civiele techniek of met de ontwikkeling van textiel fabrieken. Als er dan bijvoorbeeld een sluizencomplex of een

weverij wordt aangeboden, zal men vanuit deze secties kunnen adviseren over de "waarde" van zo'n aanbod voor de "collectie" van de Vereniging.

Het bestuur kan voor bepaalde problemen tijdelijke adviescommissies instellen.

4. ● *Eene stoommachine in de blekerij/wasserij te IJsselmuiden. Omstreeks 1900 ging men hier over van aandrijving door paarden op aandrijving door stoom. Anders dan in Engeland en België, bleef in Nederland de nijverheid, na een vroeg begin (ca. 1600) met wind-industriemolens, heel lang kleinschalig, weinig gemechaniseerd en geografisch sterk gespreid (Foto Het Overzicht, Zwolle).*

Wetenschappelijk onderzoek

We hebben voor ons werk een stevige wetenschappelijke basis nodig. Dit onder meer om een goede keuze te kunnen doen bij het vormen van de "collectie" monumenten van bedrijf en techniek. Het benodigde studiemateriaal vinden we vooral op specialistische gebieden van de geschiedbeoefening. Monumenten van bedrijf en techniek weerspiegelen ontwikkelingen op gebieden als geschiedenis van de technologie, geschiedenis van de ingenieurswetenschappen, bouwkunstgeschiedenis, sociale en economische geschiedenis. Ook aspecten van de archeologie, de cultuurgeschiedenis en de geschiedenis van het dagelijkse leven komen soms naar voren. Daarnaast zal kennis van conserverings- en presentatietechniek van groot belang zijn.

Omdat de Vereniging vooral een praktische behoudsorganisatie zal worden, zullen we voor onderzoek zoveel mogelijk trachten te steunen op het werk van bestaande instituten en instellingen.

De Vereniging en monumentenzorg

● De Vereniging zal meestal slechts monumenten van bedrijf en techniek in eigendom of beheer nemen, als ze "beschermd" monument zijn. Dit niet alleen, omdat ze dan wat meer beveiligd zijn tegen de gevolgen van planologische wijzigingen (wegenaanleg of stadsuitbreiding, bijvoorbeeld), maar vooral ook in verband met de mogelijkheid van overheidssubsidies bij restauratie.

Met de wettelijke bescherming zelf heeft de Vereniging uiteraard niets te maken. Dit is de taak van de onafhankelijke "Monumentenraad" (Broederplein 41 te Zeist), die de Minister van C.R.M. adviseert welke monumenten in het algemeen belang van rijkswege wettelijk beschermd dienen te worden. Tot zo'n "plaatsing op de monumentenlijst" wordt uiteraard pas overgegaan na afweging van allerlei belangen. De Vereniging Behoud M.B.T. wordt dus geen brievenbus waarin verzoeken kunnen worden gedepo-

neer
krijg
zake
De R
in ho
en k
alle
zijn
mon
Vere
Ten
men
over
vere
voor
Bove
aan
alge

De A
De V
prod
com
als h
oude
mac
gehe
word
een
Het
tech
frag
werk
Dat
lijk

Ze
naar

Tot
1970
Ver
okte
Om
hon
nog
Alv
over
Gou
In o
verl

de

neerd om allerlei monumenten van bedrijf en techniek "op de monumentenlijst" te krijgen. En ook geen pressiegroep, die overal acties gaat voeren bij beschermingszaken.

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist is de officiële uitvoerende organisatie in het kader van de Monumentenwet. Deze dienst is een centrum t.a.v. documentatie en kennis over nog bestaande of verdwenen monumenten. Zijn architecten begeleiden alle restauraties van beschermde monumenten. Mankracht en middelen van deze dienst zijn al krap voor het werk aan de 40.000 "gewone" monumenten. Voor het werk aan monumenten van bedrijf en techniek is bijna geen mankracht beschikbaar. De Vereniging Behoud M.B.T. zal zeker gaan aandringen op verbetering van deze situatie. Ten behoeve van het uitvoeren van de Monumentenwet, óók op het gebied van monumenten van bedrijf en techniek, zal deze Rijksdienst (de daartoe aangewezen overheidsinstantie) voldoende bemand moeten worden. *Wij* dienen — als particuliere vereniging — aan te tonen, dat er wel degelijk een nieuwe maatschappelijke functie is voor dit soort monumenten, door ze voor een groot publiek toegankelijk te maken. Bovendien zal een groot ledenaantal een duidelijke aanwijzing zijn, dat de bedragen aan subsidies, waartoe de overheid zich door wettelijke bescherming moreel verplicht, algemeen gewaardeerd worden.

De M.B.T. en de musea

De Vereniging verzamelt in principe geen losse stukken zoals handgereedschappen, produktiemachines, stoommachines of landbouwwerktuigen. Ook het verplaatsen van complete oude bedrijfsgebouwen naar nieuwe of bestaande openluchtmusea ziet ze niet als haar taak. Haar werkterrein is het **behoud ter plaatse** van complete en interessante oude bedrijven. Daarbij is het denkbaar, dat bij zo'n bedrijf een bijgebouw, een machine of een stuk gereedschap ontbreekt, waardoor aan de zeggingskracht van het geheel sterk afbreuk wordt gedaan. Aanvulling met fragmenten van elders kan dan worden overwogen, mits die fragmenten beslist niet ter plaatse te behouden zijn en mits een en ander historisch verantwoord is.

Het is niet de bedoeling van de Vereniging, in haar monumenten van bedrijf en techniek, naast de gereedschappen en machines die erin thuishoren, allerlei andere fragmenten van oude bedrijven te gaan bewaren of tentoonstellen. We zien dit als het werkterrein van de bestaande verzamelende instellingen en organisaties (musea e.d.). Dat, ondanks deze principiële terreinafbakening, een nauwe samenwerking onontbeerlijk is, zal uit het voorgaande wel duidelijk zijn.

Zelfkazen in Gouderak;

naar aanleiding van een nieuwe aanwinst.

Tot de meer omvangrijke aanwinsten van het Nederlands Openluchtmuseum in het jaar 1976 behoorde een compleet kaasmakersbedrijf, dat werd aangekocht van de familie Verkerk te Gouderak. Mevrouw Verkerk en haar oudste dochter maakten hiermee tot oktober 1976 op hun boerderij volvette Goudse kaas.

Om gezondheidsredenen moest men echter een eind maken aan het bedrijf dat ruim honderd jaar op deze boerderij was uitgeoefend. Hiermee verdween weer één van de nog weinige zelfkazerijen in Nederland.

Alvorens verder in te gaan op dit gereedschap is het misschien nuttig wat te vertellen over het zelfkazen in de Krimpenerwaard, het gebied ten zuiden van Gouda waarin Gouderak ligt.

In de Krimpenerwaard beoefenden de boeren aanvankelijk een gemengd bedrijf. Men verbouwde hennep, een zeer arbeidsintensief gewas, ten behoeve van de vele touwsla-